

Letos so potekali jubilejni, petdeseti študijski dnevi v Dragi.

Karla — Udba o Dragi

Bogdan Sajovic, foto: Urban Cerjak, Iz knjige »Karla - Udba o Dragi«- Igor Omerza, založba Mladika

Vše do leta 1990 je slovenska komunistična tajna policija vohljala za predavatelji in udeleženci študijskih srečanj v Dragi. Igor Omerza je udbovska poročila in dokumente zbral na 740 straneh knjige, ki je izšla pred dnevi.

Pred dnevi so potekala že petdeseta, jubilejna študijska srečanja Draga. Ime so dobila po kraški vasi Draga, ki leži na italijanski strani italijansko-slovenske meje. Leta 1966 je meja pomenila ločnico med zahodnim demokratičnim svetom, v katerega je po padcu fašizma od leta 1945 spadala tudi Italija, in totalitarnim, komunističnim okoljem, v katerega je po komunističnem prevzemu oblasti v letu 1945 spadala tedanja Jugoslavija in s tem tudi Slovenija, tedaj integralni del Jugoslavije. Na italijanski, se pravi demokratični strani meje je bil tedaj čas razgibanega kulturnega, prosvetnega in verskega življenja med Slovenci na Tržaškem po drugi svetovni vojni, kar se je ostro razlikovalo od uzakonjenega

uniformiranega enoumja, ki ga je dirigirala komunistična partija v Jugoslaviji.

V Italiji je fašizem, ki je več kot dvajset let zatiral slovenstvo, ob koncu druge svetovne vojne propadel. Izobraženci iz matične Slovenije pa tudi duhovniki, ki so se umaknili pred komunizmom, so s svojimi izkušnjami pomagali pri razvoju šolstva, gledališke dejavnosti, slovenskega radia, tiskanih medijev. Med vodilnimi je bil profesor Jože Peterlin, ki je sodeloval je pri ustanovitvi Slovenske prosvete, Ljudskega odra, Društva slovenskih izobražencev, Mladike ... V krogu Društva slovenskih izobražencev, ki ga je vodil, je dozorela zamisel o počitniškem tečaju za katoliške laike oziroma za slovenske izobražence. K temu jih je spodbujal

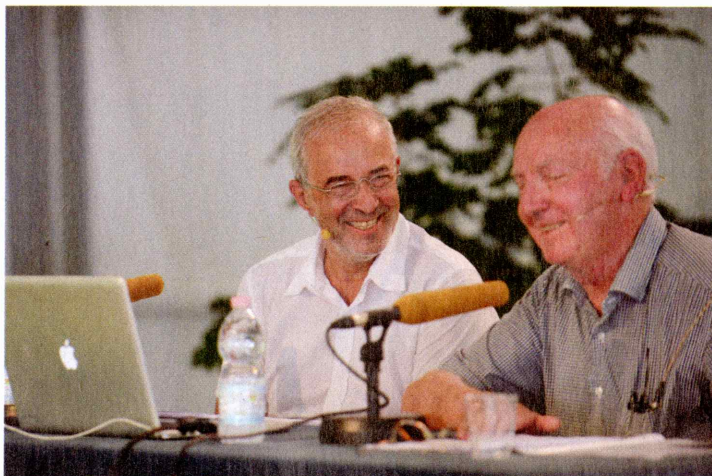
njihov duhovni voditelj Stanko Janežič, ki se je poln idej vrnil iz Rima, kjer je študiral vzhodno teologijo. Pobuda je zorela, in ko so jo poleti 1965 na Svetih Višarjah predstavili Goričanom, Korošcem in drugim rojakom, so jo ti z navdušenjem podprli.

Draga proti totalitarizmu Za prve študijske dneve so določili 3. in 4. september 1966 v Dragi pri Bazovici, kar je bilo prvo organizirano dejanje katoliških Slovencev v Trstu. Tedanji udeleženci danes menijo, da je bilo študijsko srečanje eno prvih dejanj zavestnega iskanja skupnega kulturnega prostora za Slovence. Že povezava z goriškim in s koroškim svetom ter stiki z zdomstvom so pomenili korak v to smer. Vendar pa so bili

udeleženci pri tem absolutno vezani na matico. »Za nas tista meja, ki je bila nekaj časa celo železna zaveza – nismo smeli prek nje – ni bila v naši zavesti. Mi smo jo čutili kot nekaj tujega, kot neko umetno pregrado, ki jo je bilo treba premostiti, in mi smo jo premoščali tudi z Drago,« je pred dnevi v intervjuju dejal Sergij Pahor, eden tistih, ki so se udeležili prvega srečanja pred pol stoletja. Kljub omejitvam, ki jih je izvajal totalitaristični režim v matični domovini, se je nekaterim predavateljem in poslušalcem iz Slovenije vseeno uspelo udeležiti tega srečanja, prvih študijskih dnevov. Najprej so bili to duhovniki, potem tudi drugi. Počasi, kakor se je razkrajal v lastnem nesmislu komunistični totalitarni režim, se je lahko

študijskih dnevov, ki so postali kmalu tradicionalni, udeležilo vsako leto več predavateljev in tudi poslušalcev iz matične domovine.

Danes udeleženci študijskih dnevov v prvih letih menijo, da so to bili prvi poskusi celostnega informiranja slovenske družbe. Ni šlo namreč samo za predavanja, ampak so na študijskih dnevih predstavili tudi poročila o stanju v slovenskem svetu, na Koroškem, Goriškem, v Benečiji. Nekdanji udeleženci to ocenjujejo kot »sistematični pristop, ki ni bil znanstveno podprt, vendar odraz zanimanja za splošno slovensko stanje v zamejstvu, zdomstvu in matični Sloveniji«. Po desetih letih so se študijski dnevi iz Drage premaknili na Finžgarjev vrt Marijanišča na Opčinah, saj je majhna vasica Draga postala »pretesna«, potem ko se je obisk povečeval, Opčine pa so imele tudi boljšo prometno povezavo kot Draga. Vendar so kljub tej selitvi obdržali staro ime Draga za poimenovanje študijskih dnevov. Na teh srečanjih, na teh predavanjih se je v desetletjih govorilo o marsičem, saj so se spreminjali čas in razmere. Govorilo se je o slovenski pomladi in rojstvu samostojne države pa tudi o problemih, s katerimi smo se Slovenci srečali (in se še vedno srečujemo), potem ko smo postali samostojna država, o stanju med zamejci nekoč in danes, o gospodarskih problemih in potencialih. Nekoč, do padca komunizma, se je na študijskih

Publicist Igor Omerza je predstavil knjigo, v kateri so zbrani dokumenti udbovskega vohtjanja za udeleženci srečanj v Dragi v času prejšnjega režima.

dnevih govorilo tudi o težavah, ki so jih imeli predavatelji in obiskovalci Drage iz matične Slovenije tako zaradi tega, ker so obiskali predavanja, kot tudi zaradi svojega splošnega delovanja, ki je nasprotovalo politiki in dogmam komunistične oblasti.

Udbovski nadzor Drage Seveda je komunistična oblast kmalu izvedela za študijske dneve v Dragi. Komunistična tajna policija je bila od leta 1945 naprej zelo dejavna tudi v zamejstvu. Če so bili komunisti leta 1945 pripravljeni zamenjati Koroško in Trst za to, da so jim izročili v roke sto tisoče političnih nasprotnikov, ki so se umaknili v tujino, potem je čisto logično, da so intenzivno vohtljali tudi za tistimi, ki se jim je uspelo izogniti zločinskemu pokolom v letu 1945. Tajna policija je pošiljala agente pod krinko diplomatskih, trgovskih, kulturnih predstavnikov

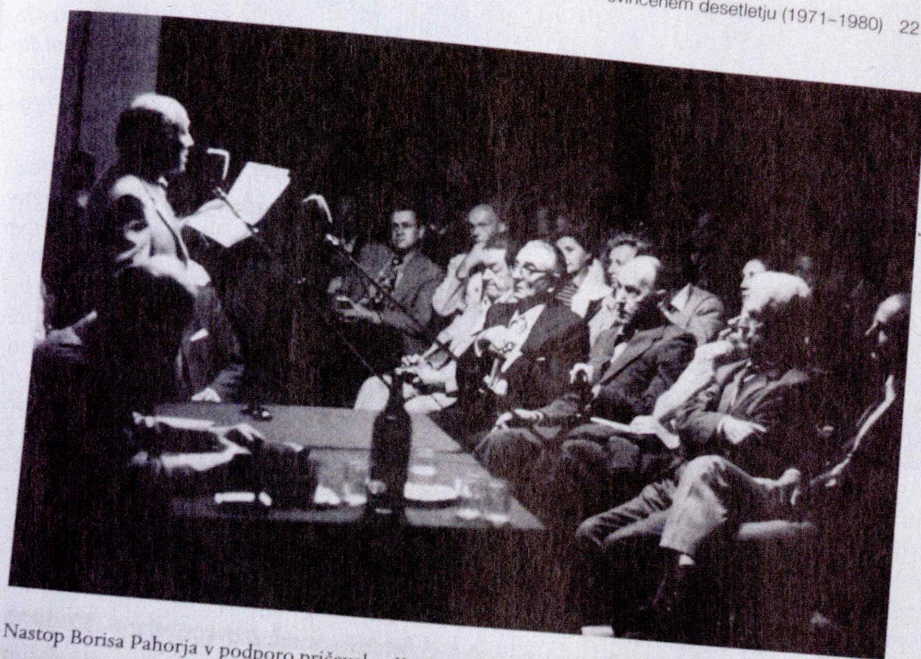
ali pa so se agenti predstavljali kot navidezni emigranti oziroma so bili krti in ovaduhi, ki so delovali med opozicijo v domovini. Ovaduhi so postali tudi nekateri emigranti, ker so jim na primer grozili z nasiljem nad sorodniki, ki so ostali v Jugoslaviji, ali pa so upali, da jim bodo komunistične oblasti oprostile in jim dovolile vrnitev v domovino. Kakorkoli, komunistične oblasti so se zelo zanimale za srečanja v Dragi in pozneje v Marijanišču, za tiste, ki so se jih udeleževali, in za teme, o katerih so razpravljali na teh srečanjih.

Prav v teh dneh, ob jubileju študijskih srečanj v Dragi torej, je izšla knjiga Karla – Udba o Dragi izpod peresa Igorja Omerze. Omerza je v arhivih zbral gradivo, ki se je nanašalo na vohtjanje tajne komunistične policije o udeležencih srečanj v Dragi in o temah, o katerih so tam razpravljali. Karla je bilo kodno

ime, ki ga je Udba (oziroma kasneje Služba državne varnosti) uporabljala za operacije v zvezi z Drago. Omerza na več kot 740 straneh knjige tako razgalja delovanje Udbe predvsem v povezavi z Drago (se pravi obveščevalno operacijo pod kodnim imenom Karla), dotakne pa se tudi delovanja komunistične tajne policije v zamejstvu na splošno. Udba je v svojem vohtljanju za udeleženci srečanj v Dragi uporabila praktično ves svoj arzenal raznovrstnih aktivnosti. Udbovci in njihovi plačanci so sledili in nadzorovali udeležence ter še posebno predavatelje na študijskih dnevih, tajno so preiskovali njihove domove in tudi delovna mesta, tajno so jih fotografirali. V njihova domovanja so postavljali prisluškovalne naprave, deloma v telefone, deloma pa so bili prisluškovalni aparati nameščeni tudi v drugih prostorih v stanovanjih ali prostorih oziroma poslopjih, ki so jih uporabljali nadzorovani. Uporabljali so tudi prikritke pritisk, podtikanja, sabotaže, dezinformacije in šikaniranja, v domovini bolj odkrito, v tujini bolj zahrbtno. Omerza je v svoji knjigi razkril imena več udbovskih sodelavcev, kot so Hilarij Sosič (s kodnim imenom Letalec), Bogo Samsa (Samo), Rudolf Trofenik (Trubadur), Jože Bajec (Pogljajen), Mirko Kapelj (Brkinc) ... Seveda pa to niso vsi agenti in ovaduhi, ki so vohtljali za predavatelji in udeleženci Drage. Tudi predavatelji in udeleženci Drage so imeli v udbovskih poročilih in dokumentih določena kodna imena. Vinko Levstik je bil kodno označen kot Hotelir, Vinko Ošlak kot Anarhist, Franc Miklavčič je bil Privesek, Viktor Blažič je imel kodno ime Blaž, Ljubo Sirc Utopist, Ciril Žebot je bil Peter ... Alojz Rebula je bil »počaščen«

Študijski dnevi so poimenovani po vasi Draga na italijanski strani meje, kjer so potekala prva srečanja. Na fotografiji glavni vodja Dragine svobodne »parade« prof. Jože Peterlin odpira Drago '71.

Nastop Borisa Pahorja v podporo pričevalcu Kocbeku (vir: zbornik Svobodni mikrofoni Drage)

Za nadzor pisatelja Borisa Pahorja je bilo v nekem obdobju določenih kar trinajst udbovskih agentov. Na fotografiji Pahorjev nastop sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja v podporo pričevalcu Kocbeku.

preprečitev.

Leta 1975 na primer je bil valjen pomemben tigrovec iz Ljubljane Albert Rejec. K njemu je prišel dr. Janko Jeri (tudi drugače zaupnik Udbe) in ga opozoril, naj ne gre na Drago. V 80. letih pa režim ni bil več sposoben preprečiti predavanj oporečnikov iz matice. Seveda pa Udba ni mogla preprečiti prihodov predavateljev na Drago iz zamejstva in zdomstva in tudi Drage ni mogla v celoti onemogočiti.

Sicer pa so udbovci uporabili tudi druge načine. Za deseto obletnico Drage, se pravi leta 1975, ki je bilo tudi leto proslav tridesete obletnice konca druge svetovne vojne, je tako Izvršni odbor Slovenske kulturno-gospodarske zveze sklenil, da se ne bodo udeležili študijskih dnevov. Zvezo je vodila Slovenska matica, ki je imela sedež v Ljubljani in jo je zato seveda (vsaj posredno) nadzorovala, vodila in financirala komunistična partija. Izvršni odbor Slovenske kulturno-gospodarske zveze je za preteživo, da skuša s svojim neprihodom sabotirati srečanja v Dragi, izjavil, da se predavanja ob »trideseti obletnici osvoboditve ne dotikajo partizanskega boja, kar pomeni, da tudi prireditelji letošnjih študijskih dnevov v Dragi nočejo proslaviti tega boja«. Primorski dnevnik pa je sklenil, da bo (kot protest proti neomenjanju partizanov?) poslal na srečanje v Drago »le manj uglednega novinarja«. V knjigi je omenjeno tudi poročilo, v katerem udbovci svojim šefom z zadovoljstvom sporočajo o delni neudeležbi v Dragi, o vsaj dveh odpadlih predavanjih in seveda o poročanju »manj uglednega« novinarja. Kasneje, že v osemdesetih letih, v času nastajanja »političnega pluralizma«, ko partija ni več mogla kar tako aretirati ljudi in jim preprečevati udeležbe na predavanjih in srečanjih v tujini, so še vedno obstajali bolj ali manj prikriti pritiski, da se udeleženci in

Poskusili tudi s sabotažo Kot že rečeno, se Udba ni ukvarjala samo z vohljanjem za udeleženci in predavatelji Drage, poskušali so tudi sabotirati ali pa vsaj čim bolj otežiti izvedbo študijskih dnevov – če že ne v celoti, pa vsaj deloma – oziroma povzročati težave.

V intervjuju za časnik.si je o tem Igor Omerza dejal: »Glavni organizatorji so bili tudi predavatelji (Marij Maver, Sergij Pahor, Sašo Martelanc). Oče Drage Jože Peterlin pa je vsako leto – do svoje smrti – imel uvodne

nagovore. Seveda je Udba neprestano poskušala prej ugotoviti, koga želijo organizatorji povabiti na Drago. Sprva so organizatorji poskušali s režimom v matici doseči kak konsenz in privolitev režima za predavatelje iz matice. Toda ker je šla Draga svojo pot, ji je režim odrekel sodelovanje in vsakdo, kdor si je takrat upal priti predavat iz matice, je tvegali šikaniranje doma. Zato so organizatorji začeli (neuspešno) skrivati imena predavateljev, in ko jih je Udba (vedno) ugotovila, je bila v Sloveniji sprožena akcija za

Okrogla miza – od leve: Sergij Pahor, Zorko Harej, Stojan Spetič, Maks Šah in Jože Pirjevec (vir: zbornik Svobodni mikrofoni Drage)

kar z dvema kodnima imenoma (Meščan in Osredkar), podobna »čast« je doletela tudi Borisa Pahorja, ki je dobil imeni Jambor in Ljubljčan. Kot so zapisali pred nekaj dnevi na spletni strani SDS, pa je paradoksalno, da se dandanes idejni nasledniki Komunistične partije Jugoslavije, ki je navsezadnje upravljala z Udbo, ponašajo in fotografirajo s pisateljem Borisom Pahorjem, s človekom torej, za katerim so desetletja dolgo vohljali dan in noč. Na vrhuncu tega vohljanja je bilo za nadzor, in kakor se je izrazil tedanji visoki funkcionar Udbe Janez Zemljarič, za »pasivizacijo« Borisa Pahorja odreenih kar trinajst udbovskih agentov! Uporabili so celoten spekter metod – od nadzora in sledenja, fotografiranja, prisluškovanja telefonoma do prestrezanja pošte ... Za druge »nadzorovance« verjetno niso porabili toliko osebja, morebiti dva ali tri za vsakega, to pomeni, da so vsaj najbolj znane in pogoste udeležence ter predavatelje Drage spremljali ducati agentov, kar dokazuje tudi količina objavljenega materiala v Omerzovi knjigi.

Na študijskih dnevih Draga je bil mikrofona odprt za ljudi različnih svetovno-nazorskih prepričanj. Z leve proti desni: Sergij Pahor, Zorko Harej, Stojan Spetič, Maks Šah in Jože Pirjevec

še bolj predavatelji ne bi udeležili srečanj v Dragi. Največkrat je šlo za namige o morebitni izgubi delovnega mesta ali pa tudi težavah, ki bi jih lahko imela določena ustanova, če bi se posameznik udeležil študijskih dnevo. Neke vrste »kolektivno kaznovanje« torej zaradi nepokorščine posameznika.

Podroben nadzor SDV Poročila udbovcev in tudi vsa ta aktivnost, ki jo je Udba in tudi slovenska partija vložila v vohljanje in oteževanje študijskih dnevo, dokazujejo, da so udbovci še kako zanimala srečanja v Dragi. In kako jih je bolelo, da se je takšna »herezija« dogajala le korak od meje, oni pa kljub vsej moči, ki so jo imeli tostran meje, teh srečanj in predavanj niso mogli dokončno preprečiti! Na tem mestu bi veljalo omeniti, da so udbovci spremljali študijske dneve v Dragi tako rekoč do samega formalnega propada komunističnega režima. Še v začetku leta 1990, tako rekoč tik pred prvimi večstrankarskimi volitvami v Sloveniji po letu 1945, so bila v že izdelanem proračunu za leto 1990 določena tudi finančna sredstva, ki bi komunistični tajni policiji omogočila vohljanje za udeleženci Drage.

Kasneje, v devetdesetih letih, so nekateri apologeti propadlega komunizma tudi trdili, da se partija ni kdo ve kako zanimala za srečanja v Dragi, da so jih imeli za nepomembna, obrobna. No, dokumenti o udbovski aktivnosti v zvezi z Drago, ki jih je izbrskal in v knjigi predstavil Igor Omerza, takšne trditve postavljajo na laž. In treba je vedeti, da so udbovci v letu 1990 besno uničevali arhive in enako besno prečiščevali tisto, kar je še ostalo, se pravi, da lahko mirno domnevamo, da je bila udbovska aktivnost v zvezi z Drago in njenimi udeleženci še precej bolj intenzivna. Kardinal Franc Rode, ki je bil eden od zgodnjih in nato dokaj reden udeleženec srečanj v Dragi, je pred dnevi dejal, da nihče od udeležencev Drage ne pozna Drage tako dobro, kot jo je poznala tajna policija, se pravi, da je Udba o udeležencih Drage vedela več, kot

Alojz Rebula, Ivo Jevnikar in Boris Pahor (foto: Peter Cvelbar)

Alojz Rebula in »frontalno« ter »stransko« oprezajoči Tomaž Miklavčič, ki je, kot razkriva Omerza, kot sodnik »Vinko Mlakar« pisal poročila o Dragi za ljubljansko podružnico Udbe

Z leve: Sergij Pahor, Saša Martelanc in Marija Maver na Dragi '90. Po Peterlinovi smrti so postali glavni organizatorji Drage in tudi predavatelji.

Alojz Rebula, Ivo Jevnikar in Boris Pahor so bili redni udeleženci vsakoletnih študijskih dnevo v Dragi.

so vedeli udeleženci sami. In to včasih še celo vnaprej! Udbo je recimo tako zelo zanimalo predavanje danes že pokojnega škofa Perka, da so ga preprosto ukradli. In po končanih študijskih dnevih, ko so organizatorji Drage zbirali in urejali predavanja in prepise govorov, da bi jih izdali v zborniku, kar je trajalo tedne ali celo mesece, je bila Udba zelo učinkovita in je že kakšnih deset dni po končanih dnevih izdala »svoj« zbornik, za interno rabo kakopak, v katerem so bila zbrana vsa predavanja in govori udeležencev. To se pravi, da je udbovci in še bolj njihove gospodarje, se pravi vrh komunistične partije, Draga še kako zanimala in očitno jim ni bilo odveč za to uporabiti osebje in finančna sredstva, kar je bil za organizatorje na drugi strani vedno precejšen problem pri izdaji zbornika – ne delo, pač pa finančna sredstva.

Dokumenti, ki jih je zbral Igor Omerza v svoji knjigi, dokazujejo, da so bila predavanja in aktivnosti, ki so potekali v vseh teh desetletjih v Dragi, zelo relevantni in aktualni in so potekali v obliki in na načelih široke platforme, dejanske pluralnosti mnenj, kjer je lahko vsakdo »dobil mikrofon«, nekaj, česar partija kljub svojemu opevanemu »pluralizmu in demokratičnosti« ni nikoli bila ne sposobna in še manj voljna storiti. In prav ta pluralnost in široka platforma ter seveda aktualnost ohranjajo pomen Drage kljub visokemu jubileju tudi danes. To pa pomeni, da se bodo tradicionalni študijski dnevi v Dragi nadaljevali tudi v prihodnosti.

In kakor je nekdaj slovenski partijski vrh ignoriral srečanja v Dragi, se je tudi aktualna slovenska oblast, ki jo v veliki meri sestavljajo politični dediči nekdajne komunistične partije, odločila, da letošnje študijske dneve v Dragi kljub jubileju ignorira. No, časi so se spremenili, zato je upati, da vsaj tajna policija ne vohlja več za udeleženci Drage in je bila operacija Karla končana v letu 1990. **D**